

ОЗНАКИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ДЮСШ

Обґрунтовано актуальність дослідження, спрямованого на визначення ознак готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ. Наведені дані анкетування представників професійної спільноти та системи освіти, метою якого є конкретизація результативних параметрів готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ. Представлено структурну модель готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ. Сформульовано дефініцію цієї готовності. Визначено перспективні напрями подальших досліджень.

Ключові слова: *готовність, тренер-викладач, ДЮСШ, виховна робота, ознаки.*

Професійна підготовка тренера-викладача втрачає сенс у разі невідповідності формальних ознак її кінцевого результату. Останнє вказує на необхідність обґрунтування теоретичного й емпіричного базису для визначення ключових ознак і результативних параметрів готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ.

Аналіз наукових праць дозволив виявити, що визначення та систематизація ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ ще не ставало метою наукових досліджень. Не представлено на сьогодні також і відповідної структурної моделі.

Слід відзначити, що при цьому у наукових джерелах можна знайти різні структурні моделі професійної готовності. Так, наприклад, в Енциклопедії освіти визначаються операційний; мотиваційний; соціально-психологічний; психофізіологічний її компоненти [1, с. 137]; В. Семиченко виділяє операційну; функціональну; особисту складові [8, с. 99]; А. Сватъев виділяє у складі професійної готовності тренера-викладача: світоглядний; професійний; особистісний компоненти [7, с. 117]. Інші автори визначають склад готовності до професійної діяльності різних категорій фахівців теж доволі суб'єктивно.

Таке положення вимагає від нас визначитися зі структурою професійної готовності тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ.

Мета статті – виявлення модельних параметрів освітнього результату фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів в аспекті їхньої підготовки до виховної роботи в ДЮСШ. Досягнення заявленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1. Визначення структурної основи конструкту “Готовність майбутнього тренера-викладача до виховної діяльності в ДЮСШ”. 2. Встановлення ключових ознак-характеристик готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ із точки зору працюючих тренерів. 3. Конкретизація визначених ознак і результа-

тивних параметрів готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ у контексті цільових орієнтирів системи освіти. 4. Синтез структурної моделі готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ.

Методи дослідження: аналіз наукової і методичної літератури; анкетування тренерів-викладачів; анкетування експертів – представників академічного персоналу; статистична обробка емпіричних даних.

Відповідно до визначеної логіки, першою необхідною процедурою при створенні структурної моделі готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ виступає визначення його структури на найвищому, “топовому” рівні.

Підґрунтям для цього виступили наші уявлення про структуру готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ, зокрема розуміння її як суб’єктного стану, що характеризується схильністю до певної професійно-педагогічної поведінки, дії, вчинку у тих чи інших виховних ситуаціях, яка обумовлює вибір виховних методів для формування у юних спортсменів олімпійської культури.

Таке розуміння спирається на положення диспозиційної концепції особистості (В. Ядов, Д. Узнадзе), відповідно до якої готовність (диспозиція) розуміється як схильність людини до певного сприйняття соціальної ситуації, а також поведінки, дії, вчинку в тих чи інших умовах [9; 10]. Іншим підґрунтям для нашої дефініції стали положення концепції орієнтирів виховного процесу в ДЮСШ В. Мазіна [4], а також уявлення про сутність і значення педагогічної ситуації у виховному процесі (А. Карманчиков [2], І. Липський [3], І. Назаров [6] та інші дослідники).

Опора на означені вище теоретичні засади дозволила нам представити готовність тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ як сукупність характеристик, інтегрованих у когнітивному, афективному, поведінковому компонентах. Зважаючи на це, структурною основою конструкту “готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ” виступатимуть три складові:

- когнітивна, що інтегрує переконання у тому, що і як потрібно виховувати у юних спортсменів;
- афективна, що інтегрує цінності та мотиви, які визначають емоційну регуляцію поведінки тренера у мінливих ситуаціях виховного процесу;
- поведінкова, що характеризується відданням тренером переваги якому-небудь способу дій у тій чи іншій педагогічній ситуації для досягнення поставлених виховних завдань.

Наступним кроком у нашому дослідженні стало визначення відповідних ознак ідеального (у контексті виховної роботи) тренера-викладача з точки зору колег. По суті, на цьому етапі відбулася вербалізація особистісних властивостей і особливостей поведінки, які забезпечать виконання

працюючим тренером-викладачем завдань виховної роботи в ДЮСШ на найвищому рівні [7].

Методом дослідження на цьому етапі роботи стало залучення працюючих тренерів-викладачів як експертів із метою отримання від них відповіді на питання: які ознаки відрізняють ефективного у контексті виховної роботи тренера-викладача від інших тренерів?

Інструментом дослідження стала анкета, в якій респондентам пропонувалося визначити ознаки ідеального (у контексті виховної роботи в ДЮСШ) тренера-викладача відповідно до визначених компонентів відповідної готовності.

Експертами виступили п'ятнадцять працюючих тренерів-викладачів ДЮСШ різних видів спорту м. Запоріжжя, яким бланк анкети розсилався електронною поштою за попередньою домовленістю. Заповнений бланк приймався теж електронною поштою, що значно скоротило час на опрацювання результатів анкетування. Для зведення до мінімуму впливу експертів один на одного експерти не мали можливості спілкуватися між собою. Для спрощення процедури анкетування бланк містив інструкцію.

Після попередньої обробки матеріалу, що включала редагування відповідей респондентів на питання анкети, їхнє кодування, а також побудову первинної матриці, нами було використано пакет "Таблиці багатомірних відгуків" програми Statistica 6.

Зазначимо, що при кодуванні відповідей експертів ми зіткнулися з певною складністю: у зв'язку з тим, що у відповідях респондентів зустрічалися різні формулювання одних і тих самих ознак ідеального тренера-викладача, виникла необхідність зведення різних думок до невеликої кількості лаконічних форм, що й було здійснено нами на методичних семінарах кафедри.

Результатом опрацювання результатів анкетування стало визначення ознак ідеального тренера-викладача в аспекті виховної роботи з точки зору представників професійної спільноти. Ці ознаки було згруповано в кожному компоненті за рейтингом у порядку зменшення % респондентів, які відзначили характеристику як важливу.

Оброблені таким чином результати анкетування представлено в табл. 1.

Слід зазначити, що у таблиці 1 у стовпчику "% відгуків" представлена відносна частота зустрічі ознаки серед усього масиву даних (за окремим компонентом готовності), а в стовпчику "% спостережень" – відносна кількість тренерів-викладачів, які відмітили цю ознаку як важливу.

Аналізуючи табл. 1 бачимо, що у когнітивному компоненті найбільша кількість тренерів-викладачів відзначила такі ознаки: знання закономірностей розвитку особистості (74,4%); знання цільових орієнтирів виховання юних спортсменів (60%); знання методів виховання (60%).

В афективному компоненті найбільша кількість тренерів-викладачів відзначили: справедливість (53,33%); ціннісне відношення до вихованців (15,91%); принциповість (13,64%).

Таблиця 1

**Рейтинг ознак готовності тренерів-викладачів до виховної роботи
за визначенням працюючих тренерів (n=15)**

№ з/п	Ознаки готовності до виховної роботи	Частота	% відгуків	% спостережень
Когнітивний компонент				
1	Знання закономірностей розвитку особистості	11	24,44	73,33
2	Знання цільових орієнтирів виховання юних спортсменів	9	20,00	60,00
3	Знання методів виховання	9	20,00	60,00
4	Знання психології спорту	3	6,67	20,00
5	Досвід поведінки у виховних ситуаціях	3	6,67	20,00
6	Знання позитивних і негативних прикладів виховного впливу у спортивній діяльності	3	6,67	20,00
7	Володіння педагогічною термінологією	3	6,67	20,00
8	Знання та орієнтація на кращі зразки вітчизняної та світової культури	2	4,44	13,33
9	Знання змісту та сенсу олімпійської ідеології	2	4,44	13,33
Афективний компонент				
10	Справедливість	8	18,18	53,33
11	Ціннісне відношення до вихованців	7	15,91	46,67
12	Принциповість	6	13,64	40,00
13	Упевненість у важливості і необхідності своєї виховної місії	5	11,36	33,33
14	Установка на дотримання правил чесної гри	4	9,09	26,67
15	Професійне самовизначення	4	9,09	26,67
16	“Зарядженість” на успіх	4	9,09	26,67
17	Установка на дотримання гуманістичних ідеалів	3	6,82	20,00
18	Усвідомлення відповідальності за результати виховної роботи	3	6,82	20,00
Поведінковий компонент				
19	Натхненність	9	20,45	60,00
20	Наполегливість та послідовність	9	20,45	60,00
21	Винахідливість ситуативна (кмітливість)	8	18,18	53,33
22	Переконливість (уміння переконувати, долати заперечення)	6	13,64	40,00
23	Комунікабельність	4	9,09	26,67
24	Організаційні здібності	2	4,55	13,33
25	Тактовність	2	4,55	13,33
26	Почуття гумору	2	4,55	13,33
27	Привабливість (фізична, особистісна)	2	4,55	13,33

У поведінковому компоненті найбільш “популярними” серед експертів виступили такі ознаки: натхненність (60%); наполегливість та послідовність (60%); винахідливість ситуативна (кмітливість) (53,33%); перекон-

ливість (уміння переконувати, долати заперечення) (40%); комунікабельність (26,67%).

Наступним кроком стало “переведення” визначених ознак у характеристики, що могли б виступити орієнтиром для цілей професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів. Для цього використано метод групових сесій експертів – безпосередніх представників академічного персоналу [5].

Визначені у попередній ітерації ознаки були подані на розгляд представникам академічного персоналу у вигляді анкети. Експертам було запропоновано оцінити у балах від 1 до 9 значущість дев’яти ознак у кожному компоненті готовності тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи. При цьому різним ознакам можна було виставляти однаковий бал. Відповідно до структури розробленого нами конструкту, ознаки було згруповано на основі їх відношення до когнітивної, афективної та поведінкової сфер.

Групова сесія фахівців була проведена на одному з методичних семінарів кафедри спорту Запорізького національного університету (ЗНУ). Експертами виступили професори, доценти і викладачі кафедри, загальна кількість яких становила 10 осіб.

Отримані у результаті проведеної сесії дані, було упорядковано за рангом (табл. 2).

У таблиці 2 використано такі умовні позначення: Середнє – середнє арифметичне балів, виставлених експертами тій чи іншій ознаці; Мін. – мінімальний бал, виставлений експертами; Макс. – максимальний бал, виставлений експертами; Ст. відх. – стандартне відхилення масиву даних.

Подальше опрацювання результатів анкетування викладачів ВНЗ полягало у визначенні ознак, що отримали найбільший бал. Спираючись на отриманий рейтинг, на методичних семінарах кафедри спорту ЗНУ нами було сформульовано ряд ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, а також надано кожній із них остаточної характеристики.

У результаті отримано перелік найбільш важливих ознак готовності тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ, відповідно до якого у когнітивному компоненті такими ознаками виступають:

– уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів – у тренера-викладача має бути сформований образ перспективної мети спортивного виховання;

– уявлення про методи, ситуації, а також етапи виховної роботи в ДЮСШ – тренер-викладач повинен мати уявлення про послідовність виховних дій, що сприяють формуванню у юного спортсмена особистісних новоутворень, відповідних олімпійським ідеалам. Ці дії мають бути співвіднесені в уявленні тренера з типовими ситуаціями навчально-виховного процесу та базуватися на знаннях із психології спорту про психічні стани та мотивацію юних спортсменів, а також закономірності формування особистості у дитячому та підлітковому віці;

– володіння термінологією виховної роботи – тренер-викладач повинен бути готовим до описання, а також аналізу своїх дій у чітких і лаконічних термінах.

Таблиця 2

**Рейтинг ознак готовності тренерів-викладачів до виховної роботи
з точки зору академічного персоналу (n=10)**

№ з/п	Ознаки готовності	Середнє	Мін.	Макс.	Ст. відх.
Когнітивний					
1	Знання цільових орієнтирів виховання юних спортсменів	8,5	7	9	0,71
2	Знання закономірностей розвитку особистості	8,4	7	9	0,70
3	Знання методів виховання	7,9	7	9	0,74
4	Володіння педагогічною термінологією	6,6	4	9	1,58
5	Знання психології спорту	6,4	5	7	0,70
6	Знання позитивних і негативних прикладів виховного впливу у спортивній діяльності	4,6	2	7	1,26
7	Знання та орієнтація на кращі зразки вітчизняної та світової культури	4,2	3	6	1,40
8	Досвід поведінки у виховних ситуаціях	4,8	2	6	1,32
9	Знання змісту та сенсу олімпійської ідеології	2,7	1	4	1,16
Афективний					
10	Упевненість у важливості і необхідності своєї виховної місії	8,5	7	9	0,71
11	Ціннісне відношення до вихованців	8,4	7	9	0,70
12	Справедливість	8,1	6	9	0,88
13	Установка на дотриманні правил чесної гри	7,0	6	8	0,82
14	Установка на дотримання гуманістичних ідеалів	5,9	3	7	1,20
15	Професійне самовизначення	4,6	3	7	1,07
16	Усвідомлення відповідальності за результати виховної роботи	4,4	3	6	1,07
17	“Зарядженість” на успіх	3,4	2	5	0,84
18	Принциповість	2,3	1	4	1,06
Поведінковий					
19	Натхненність	8,3	6	9	1,06
20	Винахідливість ситуативна (кмітливність)	8,2	6	9	1,03
21	Наполегливість та послідовність	7,9	6	9	1,10
22	Організаційні здібності	6,8	6	8	0,79
23	Комунікабельність	6,4	5	8	0,84
24	Тактовність	4,2	3	5	0,79
25	Почуття гумору	4,4	3	6	1,07
26	Привабливість (фізична, особистісна)	3,2	2	5	1,14
27	Переконливість (уміння переконувати, долати заперечення)	2,5	1	4	1,18

В афективному компоненті поєднано такі ознаки:

– упевненість у важливості та необхідності своєї виховної місії – тренер-викладач повинен бути орієнтованим на самореалізацію у виховній

діяльності, а також бути упевненим у необхідності та доцільності своїх виховних зусиль;

– гуманне відношення до вихованців – у свідомості тренера-викладача повинна бути представлена система установок по відношенню до юних спортсменів і групи, обумовлена моральними нормами та цінностями, переживаннями жалю й сорадовання, що реалізується у спілкуванні та діяльності у формі актів сприяння, допомоги, уваги, поваги до вихованця;

– справедливість – ціннісна система тренера-викладача має дозволяти йому адекватно визначати відповідність прав і обов'язків вихованців; їх зусиль і винагороди; заслуг і їх визнання, провини і покарання. При цьому має бути сформована мотивація для відстоювання своїх ціннісних уявлень про цю відповідність.

У поведінковому компоненті готовності до виховної роботи у ДЮСШ інтегровано такі ознаки:

– натхненність – тренер-викладач у виховній роботі має бути схильний до перебування в особливому стані, який характеризується, з одного боку, високою продуктивністю, а з іншого – значним підйомом і напругою сил;

– кмітливість – тренер-викладач у виховній роботі має уміти швидко знаходити вихід із неочікуваної і, навіть, скрутної ситуації;

– наполегливість і послідовність – тренер-викладач має бути здатним протягом тривалого часу спрямовувати виховні дії на досягнення визначеного результату та не відступати від своїх виховних планів не зважаючи на зовнішні впливи та можливі негативні оцінки;

– організаційні здібності – тренер-викладач має уміти успішно впорядковувати взаємодію між вихованцями, батьками та середовищем у виховному процесі;

– комунікабельність – тренер-викладач має бути спроможним до встановлення дружніх, ділових зв'язків між суб'єктами педагогічного процесу, уміти налагоджувати контакти, бути здатним до конструктивного та взаємозбагачувального спілкування з всіма учасниками виховного процесу.

Отже, узагальнюючи результати представлених емпіричних досліджень, представимо структурну модель готовності майбутнього тренера-викладача до виховної діяльності у ДЮСШ (рис. 1).

Сподіваємось, що представлена модель адекватно репрезентує готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ у формі, прийнятній для визначення відповідних критеріальних показників, та створення на їхній основі ефективної діагностичної методики.

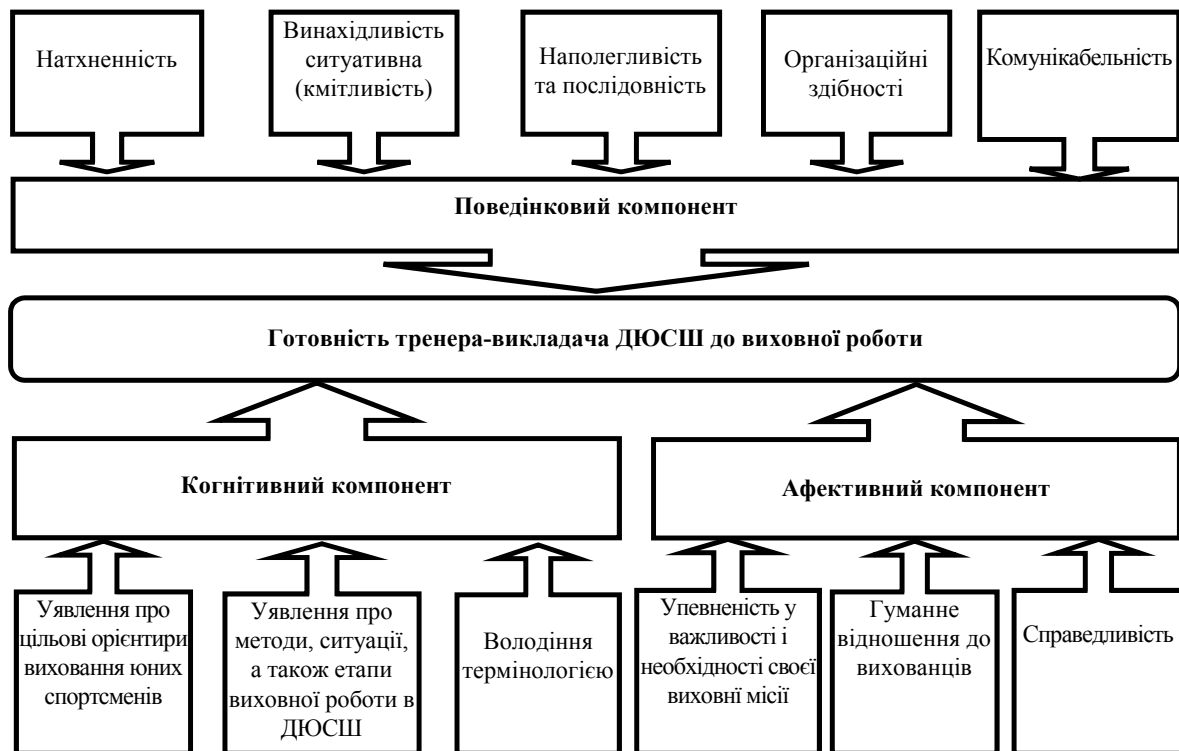

Рис. 1. Структурна модель готовності тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ

Висновки. Таким чином, готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ – це суб’єктний стан, що характеризується схильністю до певної професійно-педагогічної поведінки, дії, вчинку у тих чи інших виховних ситуаціях, яка обумовлює вибір виховних методів для формування у юних спортсменів олімпійської культури. При цьому перелік ознак цієї готовності набуває наступного вигляду:

- у **когнітивному** компоненті – уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів; уявлення про методи, ситуації, а також етапи виховної роботи в ДЮСШ; володіння термінологією виховної роботи;
- в **афективному** компоненті – упевненість у важливості та необхідності своєї виховної місії; гуманне відношення до вихованців; справедливість;
- у **поведінковому** компоненті – натхненність; кмітливість; наполегливість і послідовність; організаційні здібності; комунікабельність.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні організаційних умов формування готовності тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Карманчиков А. И. Факторы формирования педагогической ситуации // Вестник ТГПУ, 2010. – № 12. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/factory-formirovaniya-pedagogicheskoy-situatsii>.

3. Липский И. А. Социально-педагогическая ситуация: сущность, структура, управление / И. А. Липский // Научные труды Государственного научно-исследовательского института семьи и воспитания. – М., 2004. – Том I. – С. 39–47.
4. Мазін В. М. Організація виховного процесу у дитячо-юнацьких спортивних школах : теоретичне підґрунтя, концепція, методична система // Актуальні питання фізичного виховання учнівської та студентської молоді : теорія і практика : монографія / за гол. ред. О. В. Отравенко; авт. кол.: Т. С. Бондар, В. М. Мазін та ін. – Старобільськ : ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2015. – С. 40–89.
5. Миллс Р. Компетенции / Миллс Р. – М. : НІРРО, 2004. – 128 с.
6. Назаров И. Ф. Педагогическая ситуация и ее аспекты // Статья воспитателем: заметки о педагогическом мастерстве и путях овладения им [Электронный ресурс] / Назаров И. Ф. – Алма-Ата: Мектеп, 1980. – 120 с. – Режим доступа: <http://nazarovilja-id1945.com/pedagogika/pedagogicheskaya-situatsiya-i-ee-aspekty.html>.
7. Сватъев А. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності: дис. ... канд. пед. н.: спец. 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти / Андрій В'ячеславович Сватъев. – Запоріжжя, 2013. – 564 с.
8. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль “Направленность”. (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) / В. А. Семиченко. – К. : Миллениум, 2004. – 521 с.
9. Узнадзе Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки / Д. Н. Узнадзе. – Тбилиси : Изд-во АН Гр.ССР, 1961. – 210 с.
10. Ядов В. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности: Диспозиционная концепция. 2-е изд. // Ядов В. А., Семенов А. А., Водзинская В. В., Каюрова В. Н. и др. – М.: ЦСПиМ, 2013. – 376 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015.

Надтока А. А. Признаки готовности будущего тренера-преподавателя к воспитательной работе в ДЮСШ

Обоснована актуальность исследования, направленного на определение признаков готовности будущего тренера-преподавателя к воспитательной работе в ДЮСШ. Приведены данные анкетирования представителей профессионального сообщества и системы образования, целью которого является конкретизация результативных параметров готовности будущих тренеров-преподавателей к воспитательной работе в ДЮСШ. Представлена структурная модель готовности будущего тренера-преподавателя к воспитательной работе в ДЮСШ. Сформулирована дефиниция этой готовности. Определены перспективные направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: *готовность, тренер-преподаватель ДЮСШ, воспитательная работа, признаки.*

Nadtoka A. Signs of Readiness of the Future Coach and Teacher for Educational Work at the Youth Sports School

The relevance of the research aimed at identifying signs of readiness of the future coach and teacher for educational work at the Youth Sports School was proved. The results of the questionnaire of the representatives of the professional society and educational system, the purpose of which was to specify the efficient parameters of the readiness of the future coach and teacher for educational work at the Youth Sports School, were presented. The structural model of the readiness of the future coach and teacher for educational work at the Youth Sports School was presented. The definition of such readiness was given, according to which – it is a subjective condition characterized by a tendency to certain professional and pedagogical behavior, actions and acts in different educational situations, which causes the

choice of educational methods to form the young athletes' Olympic culture. A list of signs of readiness is as follows: in the cognitive component – the understanding of the targets of the education of young athletes, understanding of methods, situations and stages of educational work at the Youth Sports School, familiarization with terminology of educational work; in the affective component – confidence in the importance and necessity of the implementation of their educational mission, the humane treatment of pupils, fairness; in the behavioral component – inspiration, ingenuity, perseverance, organizational skills, communication skills. The upcoming trends in further research, which consist in the justification of the pedagogical conditions of formation of the readiness of the coach and teacher for educational work at the Youth Sports School, were defined.

Key words: *readiness, coach and teacher at the Youth Sports School, educational work, signs.*